

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA CHOLG'U IJROCHILIGI TO'GARAKLARINI TASHKIL QILISH

O'zbekiston Davlat San'at va Madaniyat Instituti

Farg'ona mintaqaviy filiali

Cholg'ushunoslik va nazariy fanlar kafedrası o'qituvchisi

Mamarahimov Rustamjon Ibrohimovich

Akademik vokal xonandaligi 1-bosqich Magistratura talabasi

Mamarahimova Sarvinozxon Shuhratjon qizi

Annotatsiya: Ushbu maqola prizidentimiz Shavkat Mirziyoyevning 112-sonli qaroriga muvofiq umumta'lim maktablarida o'quvchilarning musiqiy ta'limi va estetikasini rivojlantirishda sinfdan tashqari cholg'u ijrochiligi to'garaklarini tashkil etish faoliyati, metodikasi, ish olib borish uslublari va o'quvchilar maktabni tamomlaguncha milliy musiqa cholg'ularidan kamida bittasida kuy ijro etish mahoratini shakllantirish va bu orqali o'quvchilarda milliy musiqa asboblari qiziqish uyg'otish va ijrochilik mahoratini rivojlantirishga qaratilgan maqsad ilgari surilmoqda.

Abstract. This article focuses on the organization of extracurricular instrumental performance clubs in general education schools in accordance with Presidential Decree No. 112 by Shavkat Mirziyoyev. It highlights the activities, methodologies, and approaches aimed at developing students' musical education and aesthetics. The goal is to ensure that by the time students graduate, they have mastered the ability to perform at least one melody on a national musical instrument. Through this, the aim is to spark students' interest in traditional musical instruments and enhance their performance skills.

Аннотация. Данная статья посвящена организации внеурочных кружков инструментального исполнительства в общеобразовательных школах в соответствии с Постановлением №112 Президента Шавката Мирзиёева. Основное внимание уделено деятельности, методике и подходам, направленным на развитие музыкального образования и эстетического воспитания учащихся. Цель состоит в том, чтобы к окончанию школы учащиеся овладели навыком исполнения хотя бы одного произведения на национальном музыкальном инструменте. Таким образом, предполагается пробудить интерес школьников к традиционным музыкальным инструментам и развить их исполнительское мастерство.

Kalit so'zlar; pedagogika, musiqiy ta'lim, estetika, to'garak, metodika, cholg'u ijrochiligi, musiqiy cholg'u asboblari, ansambl, individual ta'lim.

Keywords: pedagogy, musical education, aesthetics, club, methodology, instrumental performance, musical instruments, ensemble, individual education.

Ключевые слова: педагогика, музыкальное образование, эстетика, кружок, методика, инструментальное исполнительство, музыкальные инструменты, ансамбль, индивидуальное обучение.

Maktablarda o'quvchi yoshlarni milliy va estetik ruhda tarbiyalash uchun ularda musiqa madaniyati darslariga qiziqish uyg'otish o'zbek milliy musiqa cholg'u asboblari va cholg'u ijrochiligiga qiziqishini orttirish maqsadida prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tarafidan qarorlar ishlab chiqilmoqda. 2022/2023 o'quv yilidan boshlab umumiy o'rta ta'lim muassasalarida milliy musiqa cholg'ularidan kamida bittasida kuy ijro etish mahorati o'rgatiladi hamda bu haqda ularning ta'lim to'g'risidagi hujjatiga (shahodatnoma) tegishli qayd kiritiladi. Bu borada Davlatimiz rahbari tomonidan – “Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi qarori imzolandi. Qarorga ko'ra, 2022/2023 o'quv yilidan musiqa fani uchun haftasiga belgilangan bir o'quv soati hamda unga qo'shimcha ravishda har hafta milliy musiqa cholg'ularida kuy ijro etish amaliy to'garaklari va o'tkaziladi. Shuningdek, milliy cholg'ulardan kamida bittasida, 2023/2024 o'quv yilidan boshlab esa kamida uchtasida kuy ijro etish mahoratiga ega bo'lish musiqa fani o'qituvchilari uchun majburiy hisoblanadi[1]. Shundan ko'rinib turibdiki, an'anaviy musiqa asboblari asrash va ularni keyingi avlodga yetkazish dolzarb masaladir va bunda o'qituvchining mahoratli bo'lishi va bir necha cholg'u asboblari ijro eta olishi muhim ahamiyatga egadir. Milliy xalq cholg'u asboblari ansambli to'garagining rahbari oldida turgan muhim vazifalardan biri ishtirokchilarni tanlash va dastlabki ishlarni amalga oshirishdir. Musiqa fani ta'limida xalq cholg'ularini o'rgatish, milliy madaniyat va merosni saqlashda muhim ahamiyatga ega. Xalq cholg'ulari milliy musiqiy madaniyatning ajralmas qismi bo'lib, ular orqali avloddan-avlodga boy musiqa an'analari yetkaziladi. Zamonaviy ta'limda esa interfaol usullar yordamida xalq cholg'ularini o'rganish jarayonini yanada samarali va qiziqarli qilish mumkin[2]. Musiqiy to'garaklarni amalga oshirish metodikasi fanning predmeti, bo'lajak tarbiyachi-o'qituvchilariga kelajak avlodni ma'naviy jihatdan yuksak fazilatlar egasi qilib tarbiyalash, san'atning qirralari, shakl va yo'llari to'g'risida bilim, ko'nikma va malaka hosil qilish haqida baxs yuritadi. Musiqiy to'garaklarni tashkil qilish va uni amalga oshirish metodikasi ijtimoiy fan bo'lib, milliy ong va istiqloq mafkurasini shakllantirishga xizmat qiladi. To'garaklar tuzish murakkab va uzoq davom etadigan jarayondir. To'garak tuzish dastlab tashkiliy ishlardan boshlanadi va o'z doirasiga qator muamolarni qamrab oladi. Bular;

- to'garak tuzish bilan bog'liq bo'lgan masalalarni dastlabki muhokamadan o'tkazish;
- to'garakka qatnashuvchilarni jalb qilish va uning tarkibini to'ldirish;
- yangi tuzilgan to'garak bilan xabarlarining uchrashuvlarini tashkil qilish;
- to'garakka kiruvchilarning musiqiy bilimlarini tekshirib chiqish[3].

Yoshi, musiqiy bilimi hamda biror cholgʻu asbobini chala olishi, qoʻshiq kuylay olishi, raqsga tusha olishi yoki shu soha boʻyicha tayyorgarligi bor-yoʻqligidan qatʼi nazar barcha xohlovchi oʻquvchilar musiqa toʻgaragiga qabul qilinadi. Ular bilan bir necha marotaba mashgʻulot oʻtkazish orqali har birining musiqiy qobiliyati darajasi aniqlanadi va bir necha guruhga ajratiladi[4].

Cholgʻu ijrochiligi toʻgaraklarini tashkil qilish va uni amalga oshirishning asosiy tizimi quyidagilar boʻlishi lozim. Maktablarda sinfdan tashqari ommaviy tadbirlarni amalga oshirish uchun avvalambor toʻgarak ishlarini keng yoʻlga qoʻyish muhim ahamiyat kasb etadi. Toʻgarak Oʻqituvchisining ijro mahoratini koʻrgan oʻquvchilarda musiqa va cholgʻu ijrochiligiga qiziqishi ortib boradi. Darsdan tashqari cholgʻu ijrochiligi toʻgaraklarini tashkil qilinishi maqsadga muvofiqdir. Darsdan tashqari toʻgaraklarning tashkillanishining asosiy sababi 40 daqiqalik dars davomida rejalashtirilgan dars mavzusi hamda qoʻshiq oʻrgatishdan tashqari cholgʻu ijrochiligini oʻrgatish uchun vaqt yetarli emas. Chunki cholgʻu ijrochiligini oʻrgatish uchun iqtidorli va qiziquvchan oʻquvchilar uchun toʻgaraklar ochib maʼlum vaqt oraligʻida individual shugʻullanish kerak. Cholgʻu asboblari kuy ijro etishni oʻrganayotgan oʻquvchi uchun va oʻrgatayotgan oʻqituvchi uchun guruhli darslar muvofiq emas chunki yangi oʻrganayotgan oʻquvchi bilan maʼlum vaqt davomida individual shugʻullanish unda boshlangʻich koʻnikmalarni osonlikcha oʻzlashtirishiga poydevor boʻladi. Toʻgaraklar tashkil qilinishining asosiy maqsadlaridan yana biri oʻquvchi yoshlarning boʻsh vaqtlaridan unumli foydalanishi va vaqtini qadrlantirish. Toʻgarak ishlarini reja asosida tashkil qilish toʻgarakning ijobiy natijalarga erishishini taminlab beradi. Oʻquvchilarni toʻgarakka jalb qila olish oʻqituvchining ijro mahoratiga bogʻliq. Musiqa ijrochiligini oʻrgatishda oʻqituvchining roli juda muhimdir. Oʻqituvchi uchun boshqa fanlardan ortiqcha bilim, koʻnikma va qobiliyatlar talab etiladi. Sozanda boʻlishning yanada oʻzida pedagogik fikrlash, oʻquvchining ichki dunyosini tushunish, uning individual xususiyatlarini hisobga olish kabi sifatlariga ega boʻlish ham talab etiladi. Cholgʻu ijrochiligidan taʼlim berish oʻqituvchi uchun umumiy pedagogika va psixologiya sohalaridan ham xabardor boʻlishi kerak[5]. Avvalo oʻqituvchi isteʼdodli va cholgʻu asboblari ijro eta oladigan boʻlishi lozim. Agar oʻqituvchi faqatgina 1 yoki 2 cholgʻuda ijro etsa musiqa va sanʼat maktablaridan mutaxassislarni targʻibot ishlari uchun jalb qilish lozim. Ansambl ijrosi ham toʻgarak tashkil qilinishi uchun muhim ahamiyatga ega. Ansambl ijrosida milliy kuylarimizni tinglagan oʻquvchida toʻgarakka qatnashish fikri paydo boʻladi. Toʻgarakda bir oy davomida oʻquvchilar bilan yakka tartibda shugʻullanib ularda koʻnikma hosil boʻlgandan keyin oʻrgatilgan boshlangʻich kuylarini birgalikta ansambl boʻlib cholish yoʻlga qoʻyiladi. Ansambl boʻlib ijro qilayotgan oʻquvchining qalbida milliylikka musiqiy cholgʻu asboblari bizga mehri oshadi. Bir cholgʻu ijrochiligini oʻrganish orqali kelajakka ilk qadamlarini qoʻya oladi.

Xulosa oʻrnida aytib oʻtish joizki, Har bir xalq oʻzining milliy musiqiy merosini sevsa, ajdodlar anʼanasini ardoqlasa, uni munosib tarzda oʻzlashtirsa va qadriga yetsa,

o`zga xalqlar san`atini ham baholay oladi. Zero, bizgacha yetib kelgan musiqiy an`analar avlodlar zanjirining mustahkamligidan dalolatdir. Bu borada xalqimizning ma`naviy boyligi bo`lgan maqomlar, maqom yo`llariga mansub mumtoz musiqa asarlari hozirgacha o`zining badiiy va estetik imkoniyatlarini yuqori darajada saqlab kelayotganligini alohida ta`kidlab o`tish joiz. Ularni o`rganish, tadqiq etish va kelajak avlodlarga yetkazish zamonamizning talab va eshtiyojida bilgan dolzarb masalalardan biridir. Ma`lumki, o`zbek xalqining musiqiy madaniyati milliy cholg`ularga boy bo`lib, tanbur, dutor, g`ijjak, nay, qo`shnay, surnay, chang, qonun, ud, rubob, doira va nog`ora kabi cholg`ular o`zining mukammalligi bilan mohir ijrochilar amaliyotida munosib o`rin topgan. Chunki har bir cholg`u o`zining shakllanish tarixi, ijro imkoniyatlari, betakror, jozibali sadolanishi va muxlislariga ega. Ularning barcha siru—sinoatlarini ilmiy-nazariy tadqiq etish va yosh avlodga yetkazish har bir murabbiyning muqaddas burchidir[6]. Cholg`u ijrochiligi to`garaklarini tashkil qilish orqali o`quvchilarni milliy ruhda tarbiyalash va milliy cholg`u asboblari bo`lgan mehr-muhabbatini uyg`otish orqali milliy cholg`uchilik an`analarini saqlab qolish va avlodlarimizga yetkazib berilishini ta`minlashimiz mumkin. Bu albatta, kelajak avlodga ma`lum bir kasb-hunar egasi bo`lishlariga zamin yaratish bilan birgalikda ularda kasb-hunarga yo`naltirish uchun muhim omillardan biri hisoblanadi. Har qanday to`garak tashkil qilish zamirida o`quvchilarni, yosh avlodni bo`sh vaqtlarini unumli foydalanish va bilim va ko`nikmalarni egallash, qonunbuzarliklarni oldini olish bosh masaladir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. Nurqanatovna, D. J. (2024, April). BOLALARDA CHOLG`U MUSIQA IJROCHILIGINI RIVOJLANTIRISH. In *Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences* (Vol. 3, No. 4, pp. 286-292).
2. Jurayeva, G. (2024). MUSIQA FANIDA XALQ CHOLG`ULARINI O`RGATISHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. *Universal Science Perspectives International Scientific Practical Journal*, 1(1).
3. E.B.Qobilova, Musiqa O`qitish metodikasi
4. Ro`ziyev, U., & Urunova, M. (2023). MUSIQA TO`GARAGINI TASHKIL ETISH USULLARI. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(6 Part 2), 17-21.
5. Abduraxmonjon, E., & Shavkatovich, T. B. (2024). CHOLG`U IJROCHILIGIDA IJRO USLUBI KO`NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH. *JOURNAL OF ARTS AND HUMANITIES*, 7(1), 90-95.
6. Nurqanatovna, D. J. (2024, April). BOLALARDA CHOLG`U MUSIQA IJROCHILIGINI RIVOJLANTIRISH. In *Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences* (Vol. 3, No. 4, pp. 286-292).